

Carta internațională de la Veneția privind conservarea și restaurarea monumentelor istorice

Acum cînd a luat ființă în cadrul Comisiei Naționale a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice o nouă Direcție a Monumentelor Istorice, menită să ducă mai departe activitatea fructuoasă a fostei Direcții a monumentelor istorice, desființată în 1977 de către adepții regimului totalitar de tristă amintire, se cade să amintim celor ce se ocupă de salvagardarea moștenirii valoroase pe care ne-au lăsat-o înaintașii în domeniul arhitecturii, principiile care stau la baza lucrărilor de conservare și restaurare a monumentelor istorice consemnate, în cele 16 articole ale cartei de la Veneția, cartă ce a fost redactată de specialiștii țărilor europene întruniți în cadrul lucrărilor celui de-al II-lea Congres internațional al arhitecților și tehnicienilor de monumente istorice, care a avut loc între 25 și 31 mai 1964 la Veneția.

Necesitatea stabilirii unor principii generale de aplicare în domeniul conservării și restaurării monumentelor istorice de arhitectură s-a făcut simțită încă din prima jumătate a veacului al XIX-lea, o dată cu începutul lucrărilor de intervenții în vederea salvagărdării monumentelor istorice de arhitectură aflate în stare de avansată degradare.

De la început, problema cea mai grea cu care au fost întâmpinați cei însărcinați cu lucrări de restaurare a fost aceea a refacerii sau înlocuirii unor părți importante ale monumentului degradat, părți a căror vechime și stare de conservare obligau pe restaurator să întreprindă lucrul acesta. S-a pus atunci întrebarea ce mai rămîne din monumentul vechi și ce valoare mai are ca document original istoric sau artistic?

Întreprinzînd lucrările necesare păstrării monumentului vechi, restauratorii s-au găsit astfel în fața unei dileme: a păstra monumentul așa cum ne-a parvenit, sau a-l refăce în bună parte spre a-l putea păstra. Principiile pe care s-au bizuit restauratorii întregului veac al XIX-lea, puși în fața acestor cerințe contradictorii, au fost foarte variate¹.

În decursul scurtei sale cariere, istoria restaurărilor de monumente istorice a înregistrat, în mare, patru perioade, fiecareia din aceste perioade corespunzîndu-i anume idei și directive, care au fost aplicate, cel puțin în parte, în mai toate țările Europei.

Care au fost aceste perioade și ce idei le-au corespuns

Perioada I (prima jumătate a veacului al XIX-lea) a fost denumită de specialiști empirică; în cadrul acestei perioade, în alegerea principiilor de restaurare a domnit liberul arbitru. S-a urmărit în general conservarea acelor monumente care amenințau să se năruie, prin consolidări, proptiri, zidiri de goluri, adăugări de contraforți etc.

Perioada a II-a este aceea care corespunde celei de-a doua jumătăți a veacului al XIX-lea. Această perioadă, pe care o putem numi „doctrinară”, a fost dominată de două tendințe, ambele de esență romantică, dar diametral opuse. Una a fost aceea a restaurărilor doctrinare bazate pe ideea unității de stil ce trebuia să caracterizeze orice monument restaurat, idee al cărei promotor și propovăduitor a fost arhitectul francez Eugen Emmanuel Viollet le Duc (1814—1879). A doua a fost ideea respectului față de monument, împins pînă la interzicerea oricărei intervenții care ar fi trecut dincolo de o simplă întreținere, adică nici chiar o consolidare a acelor părți ce amenințau să se năruie. Autorul și răspînditorul acestei teorii, care și-a găsit mulți adepți dar o aplicare relativ redusă, în ultimele decenii ale veacului al XIX-lea, a fost criticul de artă englez John Ruskin (1819—1900).

A treia perioadă, inițiată către sfîrșitul veacului al XIX-lea, este aceea a restaurărilor istorice. Preocuparea de bază și toate acțiunile întreprinse de restauratorii adepți ai noii teorii s-au îndreptat către conservarea monumentelor pe cît posibil în starea în care ni le-a lăsat trecutul, respectîndu-se, cu alte cuvinte, istoria fiecărui monument.

În sfîrșit, a patra perioadă este aceea a zilelor noastre, în cadrul căreia se admite, în anume

¹ Partea ce urmează din acest articol a fost publicată în colecția de mică răspîndire „Monumente istorice,

studii și lucrări de restaurare”, editată de fosta Direcție a Monumentelor Istorice.

condiții, alături de restaurarea istorică și o restaurare cu completări, aceasta făcându-se loial, în stilul epocii noastre, respectându-se însă locul și dimensiunile părților originale, lipsă, care se înlocuiesc.

Principiile cele mai bine argumentate și formulate, care pentru aceste motive au și fost adoptate aproape de toți specialiștii din cele mai multe țări, au fost cele stabilite în cadrul unor reuniuni internaționale. Amintesc doar două din aceste reuniuni, de altfel cele mai importante: congresul cu participare internațională a arhitecților italieni, ținut la Roma în anul 1883, în cadrul căruia a fost formulată doctrina restaurărilor istorice, și conferința internațională de la Atena din anul 1931, în cadrul căreia a fost edictat documentul care a marcat un moment în istoria restaurării monumentelor, cunoscute sub numele de Carta de la Atena.

Pe plan doctrinal, faptul capital al Congresului de la Veneția a fost fără îndoială proiectul de modificare a unora din prevederile Cartei de la Atena din anul 1931.

Două au fost motivele de bază care au inspirat proiectul acestor modificări. Primul a constat în necesitatea lărgirii conținutului noțiunii de monument istoric. „Pentru a rămîne valabile — au precizat inițiatorii redactării acestui nou act de caracter internațional — criteriile Cartei de la Atena trebuie adaptate consecințelor celor mai recente experiențe culturale și raporturilor noi

ivate între urbanism și necesitatea conservării monumentelor istorice și totodată a cadrului lor”. Al doilea motiv s-a bazat pe ideea că trebuie să renunțăm la unele instrucțiuni prea amănunțit formulate în Cartă. În fapt, acest al doilea motiv se referea mai mult la prevederile mult mai amănunțite cuprinse în Carta italiană a restaurărilor, care a fost concepută în 1931, după conferința de la Atena, pe baza articolelor Cartei de la Atena, îmbogățită însă cu instrucțiuni suplimentare în 1938.

Cuprinzând în total 16 articole, noua cartă prezintă și lămurește, într-o redactare concisă dar cuprinzătoare, aspectele majore ale problemelor referitoare la conservarea și restaurarea monumentelor istorice.

Textul supus discuției și aprobării adunării generale a Congresului a avut la bază pe lângă ideile generale cuprinse în Carta de la Atena și concluziile trase din comunicările prezentate în ședințele de lucru ale Congresului de unii specialiști, concluzii privind conținutul noțiunii de monument, doctrina și principiile generale de restaurare, folosirea materialelor și a tehnicilor noi în lucrările de restaurare, în sfârșit, necesitatea organizării juridico-administrative a protecției monumentelor și a centrelor istorice în vederea adaptării în cadrul în viața activă a localităților.

Dăm mai jos textul integral al acestui important document.

GRIGORE IONESCU

Carta internațională asupra conservării și restaurării monumentelor

Purtătoare a unui mesaj spiritual al trecutului, operele monumentale ale popoarelor rămîn, în zilele noastre, mărturia vie a tradițiilor lor seculare. Umanitatea, care pe zi ce trece devine tot mai conștientă de unitatea valorilor umane, le consideră patrimoniu comun și se socotește solidar responsabilă de salvarea lor față de generațiile viitoare. Ea are datoria de a le transmite urmașilor cu toată bogata lor autenticitate.

Este deci esențial ca principiile conducătoare ale conservării și restaurării monumentelor să fie trasate în comun și formulate pe plan internațional, lăsînd totuși fiecărei națiuni grija de a asigura aplicarea lor în cadrul propriei culturi și conform tradițiilor proprii.

Dînd o primă formă acestor principii fundamentale, Carta de la Atena din anul 1931 a

contribuit la dezvoltarea unei vaste mișcări internaționale, care s-a tradus mai ales prin documente naționale, prin activitatea UNESCO și prin crearea de către acesta din urmă a Centrului Internațional de Studii pentru Conservarea și Restaurarea Bunurilor Culturale. Sensibilitatea și spiritul critic se îndreaptă spre probleme din ce în ce mai complexe și mai nuanțate; pare să fi venit momentul ca principiile Cartei să fi revizuite în vederea adîncirii lor și lărgirii eficienței lor într-un nou document.

În consecință, al II-lea Congres internațional al arhitecților și tehnicienilor de monumente istorice — întrunit la Veneția între 25 și 31 mai 1964 — a aprobat următorul text:

Definiții

Art. 1

Noțiunea de monument istoric cuprinde atât creația arhitecturală izolată cât și așezarea urbană sau rurală care aduce mărturia unei civilizații anumite, a unei evoluții semnificative sau a unui eveniment istoric. Ea se extinde nu numai asupra marilor creații, ci și asupra operelor modeste care au căpătat cu trecerea timpului o semnificație culturală.

Art. 2

Conservarea și restaurarea monumentelor constituie o disciplină care face apel la toate științele și la toate mijloacele tehnice putând contribui la studiul și salvarea patrimoniului monumental.

Scop

Art. 3

Conservarea și restaurarea monumentelor are ca scop atât salvarea operei de artă cât și aceea a mărturiei istorice.

Conservare

Art. 4

Conservarea monumentelor impune în primul rând permanenta lor întreținere.

Art. 5

Conservarea monumentelor este totdeauna favorizată de afectarea lor unei funcții utile societății; o astfel de folosință este deci de dorit, cu condiția însă de a nu schimba ordonanța sau decorația edificiilor. Deci, în aceste limite trebuie să concepem și să autorizăm amenajările impuse de evoluția cerințelor vieții de toate zilele.

Art. 6

Conservarea unui monument implică și pe aceea a cadrului corespunzător. Când cadrul tradițional mai există, acela trebuie conservat și orice construcție nouă, orice amenajare ce ar putea altera raporturile de volum și culoare trebuie interzise.

Art. 7

Monumentul este inseparabil legat atât de epoca istorică a cărei mărturie este, cât și de cadrul ce-l înconjoară. În consecință mutarea unei părți sau a întregului monument nu poate fi permisă decât în cazul când salvarea monumentului impune această mutare, sau când motive de interes național sau internațional o justifică.

Art. 8

Elementele de sculptură, de pictură sau de decorație ce fac parte integrantă din monument nu pot fi separate decât în cazul când aceasta este singura cale de a le asigura conservarea.

Restaurare

Art. 9

Restaurarea este o operație ce trebuie să aibă îndeobște un caracter excepțional. Ea are ca scop conservarea și punerea în evidență a valorii estetice și istorice a monumentului și se bazează pe respectul rămășițelor trecutului și pe documentele autentice. Ea se oprește acolo unde începe ipoteza; dincolo de aceasta, orice lucrare de completare considerată indispensabilă va fi înțeleasă ca o compoziție arhitecturală și va trebui să poarte pecetea epocii noastre.

Art. 10

Când mijloacele tehnice tradiționale se dovedesc inadecvate, consolidarea unui monument poate fi asigurată făcându-se apel la toate mijloacele tehnice moderne de conservare și de construcție a căror eficacitate va fi fost demonstrată prin date științifice și garantate de experiență.

Art. 11

Contribuțiile valabile ale diverselor epoci la ridicarea unui monument trebuie să fie respectate, scopul unei restaurări nefiind unitatea de stil. Când un edificiu comportă mai multe etape de construcție suprapuse, degajarea unor elemente ascunse nu se justifică decât în mod excepțional și cu condiția ca cele îndepărtate să nu prezinte decât un interes minor, iar lucrarea scoasă la lumină să constituie o mărturie de înaltă valoare istorică, arheologică sau estetică și ca starea ei de conservare să fie socotită satisfăcătoare. Aprecierea valorii elementelor în cauză și hotărârea în ce privește eliminările ce ar trebui efectuate nu pot depinde exclusiv de proiectant.

Art. 12

Elementele destinate a înlocui părțile lipsă trebuie să se integreze armonios ansamblului, deosebindu-se totuși de părțile originale pentru ca restaurarea să nu falsifice documentul de artă și de istorie.

Art. 13

Adăugările nu pot fi tolerate decât în măsura în care ele respectă toate părțile interesante ale edificiului, cadrul său tradițional, echilibrul

compoziției și legătura monumentului cu peisajul înconjurător.

Centre monumentale

(ansambluri istoricește constituite)

Art. 14

Ansamblurile monumentale trebuie să facă obiectul unei griji speciale pentru a le salva integritatea și pentru a le asigura întreținerea, amenajarea și punerea lor în valoare.

Săpături arheologice

Art. 15

Săpăturile arheologice trebuie să se efectueze conform unor norme științifice și „Recomandări definind principiile internaționale ce trebuie aplicate în săpăturile arheologice” adoptată de UNESCO în 1956. Se va asigura amenajarea ruinelor și se vor lua măsurile necesare pentru conservarea și protecția permanentă a elementelor arhitecturale și a obiectelor descoperite.

În afară de aceasta, vor fi luate toate măsurile avînd ca scop o mai ușoară înțelegere a monumentului și scoaterea sa la lumină, fără însă a-i denatura în nici un caz semnificația.

Orice lucrare de reconstrucție va trebui totuși exclusă *a priori*, numai anastiloza ar putea fi acceptată, adică recompunerea părților existente dar dezmembrate. Elementele integrate vor trebui să fie întotdeauna ușor de recunoscut și vor reprezenta minimum necesar asigurării condițiilor de conservare și de restabilire a unei continuități a formelor monumentului².

Publicitate

Art. 16

Lucrările de conservare, de restaurare, precum și săpăturile vor trebui să fie întotdeauna însoțite de o documentație precisă, sub formă de rapoarte analitice și critice, însoțite de desene și fotografii. Toate fazele de degajare, de consolidare, de recompunere și integrare, cît și elementele tehnice și arhitecturale indentificate în cursul lucrărilor vor fi consemnate în această documentație.

Întreaga documentație va fi depusă la arhiva unei instituții publice de specialitate și pusă la dispoziția cercetătorilor; se recomandă publicarea ei.

Charta pentru protecția și conservarea patrimoniului arheologic

Redactată de un comitet internațional condus de Margareta Björnstedt, instituit de ICOMOS conform procedurii de adoptare de către Comitetul Executiv a textelor doctrinale și adoptată de către acest comitet în noiembrie 1989, charta, a cărei traducere o punem la dispoziția specialiștilor români, a fost adoptată la Adunarea Generală trienală ICOMOS de la Lausanne în octombrie 1990. Spiritul și prevederile ei reflectă actuala atitudine a școlilor arheologice naționale cu tradiție și prestigiu față de patrimoniul care face obiectul preocupărilor acestora. Dată fiind revenirea în ICOMOS a organismelor specializate din România, aplicarea chartei la stările din țara noastră reprezintă mai mult decît o datorie morală. De altfel, deși specialiștii români nu au participat la elaborarea acestui text și nici nu au fost consultați în prealabil asupra lui — dată fiind absența țării noastre în ultimul deceniu din structurile specializate ale UNESCO —, articolele chartei sînt foarte apropiate sau chiar coincid cu punctele de vedere exprimate cu prilejul redactării proiectului Legii monumentelor, ansam-

blurilor și siturilor istorice, care a fost depusă spre adoptare Parlamentului României, precum și cu principiile din Regulamentul săpăturilor arheologice, al cărui proiect a fost redactat de Comisia Națională Arheologică de pe lângă Academia Română.

Avem convingerea că publicarea în revistele noastre de specialitate a acestei charte va constitui subiect de reflecție pentru toți cei implicați în această activitate și mai ales că va provoca un schimb rodnic de opinii, cu rezultate pozitive în ceea ce privește alinierea arheologiei românești la punctele de vedere exprimate și adoptate de orientările avansate din arheologia europeană și mondială.

RADU POPA
vicepreședinte CNMASI

² Pentru dezvoltarea ulterioară și modul cum au fost aplicate principiile Cartei de la Veneția, vezi: Grigore Ionescu, *Evoluția concepțiilor privind necesitatea conservării și restaurării monumentelor istorice*, în „Monumente istorice și de artă”, 2, 1979.